

بررسی تطبیقی تعدد و تکرار جرم

در حقوق ایران واردن

عباس جعفری دولت آبادی

(رئیس مجتمع قضایی خانواده یک و کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی)

چکیده:

مجرمی که پس از اجرای مجازات، مرتکب جرم دیگری می‌شود و همچنین فردی که جرایم متعددی مرتکب شده است دارای حالت خطرناک بوده و سیاست کیفری مجزایی را می‌طلبد. قانونگذار ایران در مواد (۴۶) الی (۴۸) قانون مجازات اسلامی، مجازات مکرر جرایم تعزیری و بازدارنده را مجازات اشد قرار داده و برای کسی که مرتکب جرایم متعددی شده است به جمع مجازاتها (در صورت افتراق جرایم ارتكابی) و تشدید مجازات (در صورت شباهت جرایم ارتكابی) متوسل شده است. قانونگذار اردن همانند مقنن ایران قبل از انقلاب اسلامی، میزان تشدید مجازات تکرار جرم را معین نموده و با قرار دادن سقفی برای آن، امکان تشدید را بیش از آن غیر ممکن ساخته است. در مقایسه قوانین این دو کشور می‌توان گفت، تخییر قاضی ایرانی در تشدید جرم و عدم طبقه‌بندی مجازاتها از نظر شدت و ضعف در قوانین ایران، مشکل است که به اعمال سلیقه‌های قضات در تعیین مجازات منجر خواهد شد.

مقدمه:

تخفیف و تشدید مجازات‌ها از راهکارهای سیستم‌های جزایی جهان در مبارزه علیه جرم است. اصل شخصی بودن مجازات‌ها ایجاب می‌نماید بر مرتکبینی که جرایم مشابه از آنها سرزده متناسب با وضعیت و شخصیت آنها و جرم ارتكابی برخورد شود. علل تخفیف و تشدیدگاه در مجرم نهفته است و گاه به جرم برمی‌گردد و این علل در دو مجرای "کیفیات" و "معاذیر" به تطبیق مجازات با مرتکب جرم می‌پردازد.

کیفیات مخففه و مشدده جهاتی هستند که به طور عموم و صرف نظر از نوع جرم، زمینه تخفیف و تشدید مجازات را فراهم می‌آورد؛ و عذرهای یا جهات تخفیف دهنده مجازات یا تشدید کننده آن، علیی هستند که در جرمی خاص مدنظر قانونگذار قرار گرفته و به منظور رسیدن به اهداف خاص مجازات‌ها اعمال می‌گردد.

کیفیات مخففه در ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی، در شش بند احصا گردیده است و با تشخیص قاضی می‌تواند موجب تخفیف در مجازات‌های تعزیری و بازدارنده شود. در خصوص کیفیات مشدده نیز قانونگذار ایران به تاسی از حقوق جزای جهان، تعدد و تکرار جرم را در این عنوان ذکر نموده است. در این نوشتار به مفهوم قواعد تکرار جرم و چگونگی اثر آن در تشدید مجازات در قانون ایران و اردن می‌پردازیم و در نهایت، با مقایسه قانون این دو کشور به طور مختصر به جهات برتری هر یک اشاره خواهیم کرد.

فصل اول - تکرار جرم

مبحث اول: تعریف

تکرار جرم حالت مرتکبی است که سابقاً یک یا چند جرم مختلف یا مشابه را مرتکب شده است و در بین ارتکاب جرایم، حکم قطعی بر محکومیت وی صادر شده و مجازات نیز در مورد وی اجرا گردیده باشد. با این وصف، شرایط تحقق تکرار جرم عبارتند است از:

۱- ارتکاب بیش از یک فقره جرم مشابه یا مختلف.

۲- وجود محکومیت قطعی نسبت به حداقل

یکی از جرایم.

۱- اجرای مجازات در خصوص محکومیت قطعی سابق.

مبحث دوم: مبنای تکرار جرم

۱- مبنای قاعده تکرار جرم، وجود حالت خطرناک در تکرارکننده جرم است. در واقع، تکرار جرم نشان‌دهنده عدم تأثیر مجازات سابق بر محکوم علیه بوده و این امر نشان دهنده آن است که مجرم با مجازات عادی قابل اصلاح نبوده و نیازمند تشدید مجازات است.

۲- از سوی دیگر، حالت خطرناک چنین مجرمی ناشی از آن است که قباحت عمل مجرمانه

در مقایسه قانون جزای اردن و قانون فعلی ایران باید گفت، تشدید مجازات به بیش از مداخلت مجازات قانونی امری منطقی است و مقنن اردن همانند قانونگذار قبل از انقلاب اسلامی، میزان تشدید مجازات به بیش از مداخلت جرم (تا یک برابر و نیم مداخلت مجازات) را میسر نموده است

پس از محکومیت یا سقوط آن مرتکب جرم دیگری شود مجازات جرم جدید همراه با اعمال شاقه یا بازداشت موقت بوده و قابل تشدید است؛ اما مدت محکومیت وی نباید از دو برابر مجازات جرم ارتكابی جدید بیشتر باشد و همچنین نباید از بیست سال حبس تجاوز کند.

گفتار اول: شرایط تحقق تکرار جرم در ماده (۱۰۱)

شرایط تحقق تکرار جرم در قانون جزای اردن تا حدودی شبیه قانون مجازات عمومی ایران و به شرح زیر است:

۱- جرم سابق یکی از حالت‌های زیر را داشته اشد:

اول: جرم از درجه جنایی باشد.

دوم: در حال اجرای مجازات باشد.

یا ده سال از زمان محکومیت گذشته باشد.

یا ده سال از سقوط مجازات گذشته باشد.

اول - مجازات‌ها در قانون جزای اردن به سه

وع جنایی، جنحه و تکدیری تقسیم می‌شوند.

مطابق ماده (۱۴)، مجازات‌های جنایی عبارتند از:

اعدام

حبس ابد - به کارهای سخت گماردن به طور

ایم.

حبس موقت با اعمال شاقه - به کارهای

سخت گماردن به طور موقت.

و ماده (۱۵) این قانون مجازات‌های جنایی را

شامل حبس و جریمه دانسته است. مجازات‌های

تکدیری نیز طبق ماده (۱۶) همین قانون شامل

حبس تکدیری و جریمه است.

قسمت دوم از فصل اول این قانون در تعریف

مجازات‌های جنایی، به کارهای سخت گماردن را

قابل اعمال در زندان یا خارج از زندان دانسته

است.

مجازات‌های از نوع تکدیری مشمول قواعد

تکرار جرم از جهت تشدید مجازات نمی‌شود.

دوم - در خصوص جریان جرم اول، سه حالت

در نظر گرفته شده است که در صورت وقوع هر یک

از این سه حالت، فرد مشمول تکرار جرم می‌شود.

این سه حالت به شرح زیر می‌باشند:

در نظر وی از بین رفته و چنین مجرمی نسبت به مجرمین فاقد حالت تکرار جرم، جری‌تر می‌باشد.

۳- همچنین تکرار جرم موجب حرفه‌ای شدن

مجرم بویژه در جرایم مشابه شده و چنین مجرمی

بیش از سایر مجرمان نیاز به ضمانت اجراهای

شدید کیفری دارد.

مبحث سوم: تکرار جرم در قانون جزای

اردن

قانون مجازات اردن مصوب ۲۰۰۲ م، در مواد

(۱۰۱) به بعد، به تکرار جرم پرداخته است. ماده

(۱۰۱) در تعریف تکرار جرم در جنایات و شرایط

تحقق آن چنین مقرر داشته است:

«اگر کسی به یکی از مجازات‌های جنایی

محکوم شده و در خلال اجرای مجازات یا ده سال

**مبنای قاعده تکرار جرم، وجود حالت
فطرناک در تکرارکننده جرم است. در
واقع، تکرار جرم نشان‌دهنده عدم تأثیر
مجازات سابق بر ممکوم علیه بوده و این
امر نشان‌دهنده آن است که مجرم با
مجازات عادی قابل اصلاح نبوده و نیازمند
تشدید مجازات است**

از دادگاه است. بنابراین، آرایه که از مراجع غیرقضایی صادر شده باشد نمی‌تواند منشا شمول قواعد تکرار جرم باشد. ماده (۱۰۴) قانون مجازات اردن چنین مقرر می‌دارد: «حکم سابق پایه جرم محسوب نمی‌شود مگر اینکه از سوی محاکم عدلیه صادر شده باشد.»

مبحث چهارم: تکرار جرم در قوانین ایران
مواد (۲۴)، (۲۵)، (۲۶) قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲ به تکرار جرم اختصاص داشته است. طبق ماده (۲۴): «هرگاه شخصی از تاریخ قطعیت حکم تا زمان اعاده حیثیت یا شمول مرور زمان، مرتکب جنحه یا جنایت دیگری شود مشمول مقررات تکرار جرم خواهد شد.» بنابراین، دو شرط عدم شمول مرور زمان و عدم اعاده حیثیت در قانون مجازات عمومی مورد توجه قرار گرفته بود.

ماده (۲۵) در مجازات تکرار جرم دو حالت را در نظر گرفته بود:

حالت اول - وقتی جرایم ارتكابی مشابه نباشند که میزان مجازات بیش از حداکثر مجازات جرم جدید و حداکثر تا یک برابر و نیم حداکثر می‌باشد.

حالت دوم - وقتی جرایم ارتكابی، مشابه جرم سابق باشند که میزان مجازات باید بیش از حداکثر مجازات جرم تا دو برابر حداکثر آن می‌بود.

تبصره یک: «ماده (۲۵) نیز جرایم سرقت، کلاهبرداری، خیانت در امانت، اختلاس، تدلیس، ارتشا و جرایم در حکم جرایم فوق را مشابه تلقی کرده بود.»

با این وصف، قانونگذار قبل از انقلاب اسلامی، تکرار جرم در جرایم مشابه را خطرناک‌تر دانسته و تبصره "۳" ماده (۲۵) دادگاه را مکلف نموده بود تا با توجه به تعداد سوابق محکومیت قطعی، مجازات را با خصوصیات شخصی وی منطبق سازد.

ماده (۲۶) قانون مجازات عمومی، احکام تکرار جرم را در مورد محکومین به ارتکاب جرم سیاسی جاری ندانسته بود.

از پنج سال تجاوز کند.»
مطابق این ماده، شرایط تشدید مجازات عبارتند از:

۱- جرم دوم از نوع جنحه باشد.

۲- جرم سابق نیز از نوع جنحه یا مجازات جرم اول از نوع حبس باشد.

۳- در حال تحمل مجازات باشد.

یا سه سال از پایان مجازات گذشته باشد.
یا سه سال از سقوط مجازات به دلایل قانونی گذشته باشد.

۴- جرم جدید با جرم سابق مشابه باشد.

همچنان که ملاحظه می‌شود، شرط تشدید مجازات در جرایم جنحه‌ای شبیه جرایم ارتكابی است؛ اما در جنایات به جهت اهمیت جرم، چنین شرطی قرار داده نشده است. بنابراین، چنانچه کسی مرتکب دو جرم جنحه‌ای غیر مشابه شود مجازات وی قابل تشدید نمی‌باشد.

مجازات تکرار جرایم جنحه‌ای

قسمت اخیر ماده (۱۰۲) تشدید مجازات

حبس جرم جدید را تا دو برابر ممکن دانسته است، به شرط اینکه از پنج سال تجاوز نکند.

ضمناً ماده (۱۰۳) قانون جزای اردن، جرایم مشابه را به شرح زیر احصا نموده است:

سرقت، کلاهبرداری، خیانت در امانت و تزویر که جنحه‌های مشابه هستند و همچنین است جرایم سب، توهین و اهانت.

شرط دیگری که برای تکرار جرم چه در جنحه و چه در جنایات قرار داده شده است صدور حکم

الف - فرد بابت جرم اول محکومیت قطعی حاصل کرده و در حال تحمل مجازات جرم اول می‌باشد و در این حالت مجدداً مرتکب جرمی از درجه جنایت می‌شود.

ب - از زمان محکومیت قطعی فرد، حداقل سه سال گذشته باشد، هر چند مجازات به طور کامل اجرا نشده یا اصلاً اجرای آن شروع نشده باشد.

ج - از زمان سقوط مجازات حداقل ده سال گذشته باشد. جهات سقوط مجازات مطابق ماده (۴۷) قانون جزای اردن است که عفو عام، عفو خاص، گذشت شاکی خصوصی و اعاده حیثیت از آن جهات است.

گفتار دوم: مجازات تکرار جرم در جنایات
مجازات جرم جدید تا دو برابر حداکثر مجازات اصلی قابل تشدید است؛ اما این تشدید نمی‌تواند از بیست سال حبس تجاوز کند. ضمناً تشدید می‌تواند با همراه کردن مجازات حبس با اعمال شاقه باشد.

گفتار سوم: تکرار جرایم از نوع جنحه

ماده (۱۰۲) قانون مجازات اردن، به قواعد تکرار جرایم جنحه‌ای پرداخته است. متن ماده چنین است: «اگر کسی به حبس محکوم شد سپس قبل از تحمل مجازات یا در خلال آن یا در سومین سال پس از تحمل مجازات یا سقوط مجازات به دلیل قانونی مرتکب جرم از نوع جنحه‌ای مشابه جنحه اول شد محکومیت او نباید بیش از دو برابر محکومیت جرم دوم باشد و میزان مجازات نباید

بعد از انقلاب اسلامی، با توجه به تقسیم‌بندی جدید مجازات‌ها به حد، دیه، قصاص، تعزیر و مجازات‌های بازدارنده (که نوع اخیر در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۵ اضافه شد) تکرار جرم صرفاً در جرایم تعزیری و بازدارنده موضوعیت یافت و ماده (۴۸) قانون مجازات اسلامی در این خصوص چنین مقرر داشت: «هرکس به حکم دادگاه به مجازات تعزیری و یا بازدارنده محکوم شود چنانچه بعد از اجرای حکم مجدداً مرتکب جرم قابل تعزیر گردد دادگاه می‌تواند در صورت لزوم مجازات تعزیری یا بازدارنده را تشدید نماید.

تبصره: هرگاه حین صدور حکم محکومیت‌های سابق مجرم معلوم نباشد و بعداً معلوم شود دادستان مراتب را به دادگاه صادر کننده حکم اعلام می‌کند. در این صورت اگر محکومیت‌های سابق را محرز دانست می‌تواند طبق مقررات این ماده اقدام نماید.....» با این وصف، شرایط تحقق تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی عبارتند از:

- ۱- حکم قطعی نسبت به جرم یا جرایم ارتكابی قبلی صادر شده باشد.
- ۲- مجرم مجدداً مرتکب جرم قابل تعزیر یا بازدارنده شود.

در جستجوی قواعد تکرار جرم در جرایم مستوجب مجازات‌های، حد، قصاص و دیه نمی‌توان حکم کلی در مورد آنها صادر نمود، بلکه باید به موارد خاص مندرج در قانون مجازات اسلامی مراجعه کرد. در حدود، تکرار جرم پس از اجرای حد در مواردی باعث تشدید مجازات است. مثلاً ماده (۹۰) قانون مجازات اسلامی چنین مقرر داشته است: «هرگاه زن یا مردی چند بار زنا کند و بعد از هر بار حد بر او جاری شود در مرتبه چهارم کشته می‌شود» مواد (۱۲۲) در حد تفخیز و ماده (۱۷۹) در حد شرب خمر نیز از این موارد است.

تکرار جرم از جهت میزان مجازات تأثیری در قصاص و دیه ندارد، اما مجازات تعزیری که به سبب ارتکاب جرم مستوجب قصاص و دیه تعیین می‌شود قابل تشدید است.

فصل دوم - تعدد جرم

مسلم است خطر فردی که یک بار مرتکب جرم شده است با کسی که بارها عمل مجرمانه را تکرار نموده متفاوت است. پس با توجه به مسئله تعدد جرایم ارتكابی توسط یک مجرم، در تعیین مجازات باید شدت عمل بیشتری داشت. تعدد جرم از جهات تشدید مجازات می‌باشد.

مبحث اول: تعریف

تعدد جرم حالت مرتکبی است که چندین جرم در زمانهای مختلف مرتکب شده است بدون اینکه محکومیت قطعی برای یک یا چند فقره از جرم‌ها حاصل کرده باشد. با این وصف، شرایط تعدد جرم به شرح زیر است:

- ۱- ارتکاب بیش از یک فقره جرم.
- ۲- عدم محکومیت کیفری قطعی در مابین وقوع جرایم.

مبحث دوم: تعدد جرم در قانون جزای اردن

ماده (۷۲) قانون جزای اردن به تعدد جرم پرداخته است. این ماده که تحت عنوان "جمع شدن مجازات‌ها" قرار گرفته است از چهار بند تشکیل شده و تکلیف تعدد جرایم از نوع جنایت، جنحه و مجازات‌های تکدیوری را مشخص کرده است.

بند یک ماده به تعدد جرایم از نوع جنحه و جنایت اختصاص یافته و چنین مقرر داشته است: «اگر چند فقره جرم از نوع جنحه یا جنایت همزمان توسط یک نفر ارتکاب یابد و به اثبات

برسد، برای هر جرم مجازات همان جرم در نظر گرفته می‌شود و شدیدترین مجازات به اجرا در می‌آید.»

همچنان‌که ملاحظه می‌شود، بند یک در حکم تعدد جرایم از نوع جنحه و جنایت تفاوتی نگذاشته و ملاک تحقق تعدد جرم صرفاً وقوع چند فقره جرم می‌باشد. همچنین شباهت یا اختلاف جرایم ارتكابی تأثیری در میزان مجازات ندارد.

بند دو ماده (۷۲) قانون جزای اردن در خصوص حکم تعدد جرم در مواردی که بدون توجه به جرایم متعدد شخص مرتکب نسبت به یک یا چند فقره از جرایم به طور مجزا رأی داده شده است، تعیین تکلیف نموده است. مطابق بند "۳" مجازات‌هایی که فرد به آن محکوم شده است را می‌توان با یکدیگر جمع کرد به شرط اینکه مجموع مجازات‌هایش از حداکثر و بالاترین مجازات معین شده برای شدیدترین جرم بیشتر نشود، مگر به مقدار نصف آن. توضیح اینکه مطابق بند "۳" جمع مجازات‌های مورد محکومیت فرد بابت جرایم متعدد تا سقف یک برابر و نیم شدیدترین مجازات‌ها امکان‌پذیر است. بنابراین، چنانچه کسی بابت جرم کتمان جنحه و جنایت ارتكابی وفق ماده (۲۰۶) قانون جزای اردن به سه ماه حبس محکوم شده و بابت جرم شهادت دروغ طبق ماده (۲۱۴) همین قانون به دو سال حبس محکوم شده است؛ چنانچه پس از قطعیت محکومیت‌ها، دادگاه متوجه تعدد جرایم وی شود طبق بند "۳" از

کیفیات مخففه و مشدده جهاتی هستند که به طور عموم و صرف نظر از نوع جرم، زمینه تفهیم و تشدید مجازات را فراهم می‌آورد؛ و عذرها یا جهات تفهیم دهنده مجازات یا تشدید کننده آن، علی هستند که در جرمی فاص مدنظر قانونگذار قرار گرفته و به منظور رسیدن به اهداف فاص مجازات‌ها اعمال می‌گردد

ماده (۷۲) می‌تواند به جمع مجازات‌ها اقدام نماید به شرط اینکه میزان مجازات جمع شده بیش از چهار سال و نیم که یک و نیم برابر مجازات شدیدترین جرم است نشود. توضیح اینکه: حداکثر مجازات جرم شهادت دروغ سه سال و حداکثر مجازات جرم کتمان جرم یک سال است و یک برابر و نیم مجازات شهادت دروغ که مجازات اشد است چهار سال و نیم می‌شود.

بند "۳" ماده (۷۲) قانون جزای اردن به حالتی پرداخته است که امکان جمع و ادغام مجازات‌ها نمی‌باشد. به عنوان مثال: مجازات حبس با مجازات اعدام مندرج در ماده (۳۲۸) قانون جزای اردن مربوط به قتل عمد قابل جمع نمی‌باشد.

این بند چنین مقرر داشته است: «اگر نتوان مجازات‌هایی که فرد به آن محکوم شده است را ادغام یا جمع نمود موضوع به دادگاه احاله داده می‌شود تا آنها را از هم جدا کند.»

بند "۴" ماده (۷۲) قانون جزای اردن، در تعدد جرایم از نوع تکدیری که همان اعمال خلافی است که در مقابل جنحه و جنایات قرار می‌گیرد و خفیف‌تر از جنحه و جنایت است، حکم بر جمع نمودن مجازات‌های تکدیری در صورت تعدد جرم می‌دهد. بنابراین، تعدد جرایم خلافی مستوجب جمع مجازات‌ها بوده و تعیین مجازات اشد مورد نظر قانونگذار نمی‌باشد.

مبحث سوم: تعدد جرم در حقوق ایران
در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ سه ماده به شرح زیر به تعدد جرم اختصاص یافته بود:
ماده (۳۱): «هرگاه فعل واحد عناوین متعدد داشته باشد مجازات جرم اشد داده خواهد شد.»
ماده (۳۲): «اگر چند جرم برای یک مقصود واقع شده باشد یا اینکه برخی از آنها مقدمه دیگری بوده یا جزء دیگری باشد و یا غیر قابل تفکیک باشد همگی آنها یک جرم محسوب شده و مجازات جرمی داده می‌شود که مجازات آن اشد باشد.»

ماده (۳۳): «هرگاه شخص جرمی را مکرراً مرتکب شده باشد بدون آنکه حکمی درباره او صادر شده باشد برای هر جرمی حکم مجازات

**تعدد جرم مالت مرتکبی
است که چندین جرم در
زمانهای مختلف
مرتکب شده است
بدون اینکه محکومیت
قطعی برای یک یا چند
فقره از جرم‌ها ماصل
کرده باشد**

علی حده صادر می‌گردد، ولی محکمه مجرم را به حداکثر مجازات محکوم خواهد کرد.»

ماده (۳۱) به تعدد معنوی (فعل واحد عناوین مجرمانه متعدد) اختصاص داشت.

ماده (۳۲) نیز به انواع دیگر تعدد معنوی شامل فعل مجرمانه‌ای که مقدمه فعل مجرمانه دیگر باشد و افعال مجرمانه مرکب اشاره داشت. و ماده (۳۳) به حکم تعدد مادی جرم پرداخته بود.

در سال ۱۳۱۱ ماده (۲) الحاقی در خصوص تعدد جرم تصویب شد. این ماده چنین مقرر می‌داشت: «اگر شخصی مرتکب چند عمل شده باشد که هر یک از آنها جرم باشد محکمه برای هر یک از آن جرایم حکم به مجازات علی حده صادر می‌کند و لو اینکه مجموع آن اعمال به موجب قانون خاصی جرم باشد (جرم مرکب) یا برخی مقدمه دیگری باشد. در صورتی که فرد در اعمال جرم بوده بدون آنکه مجموع آنها در قانون عنوان جرم خاصی را داشته باشد محکمه باید برای هر یک از اعمال فوق مجازات علی حده صادر کند و برای مجموع آنها نیز مجازات قانونی را مورد حکم قرار دهد. در هر یک از موارد فوق فقط مجازات اشد به مرحله اجرا گذاشته خواهد شد.»

صدر این ماده به تعدد واقعی جرم پرداخته و حکم به تعیین مجازات مجزا برای هر جرم داده و در نهایت مجازات اشد را قابل اجرا داشته است. در سال ۱۳۵۲ ماده (۲) الحاقی نسخ و به جای

آن ماده (۳۲) قانون عمومی وضع گردیده و ماده (۳۱) نیز همچنان قابلیت اجرایی خود را حفظ نمود. ماده (۳۲) چنین مقرر می‌دارد: «الف) در مورد تعدد جرم هرگاه جرایم ارتكابی از سه جرم بیشتر نباشد دادگاه مکلف است برای هر یک از آن جرایم حداکثر مجازات مقرر را مورد حکم قرار دهد و هرگاه جرایم ارتكابی بیش از سه فقره باشد دادگاه مجازات هر یک از جرایم را بیش از حداکثر مجازات مقرر قانون معین می‌کند بدون اینکه از حداکثر به اضافه نصف آن تجاوز کند. در هر یک از موارد فوق مجازات قابل اجراست....»
«این ماده که دارای چندین قسمت و بند است به کلیه مسائل مربوط به تعدد جرم توجه کرده بود، از جمله درباره مجازات‌های نقدی توأم با حبس و خلافی، اقدامات تأمینی و تربیتی و مجازات‌های تبعی تعیین تکلیف نموده بود.

در حال حاضر مواد (۴۶) و (۴۷) قانون مجازات اسلامی به تعدد جرم اختصاص دارند. موضوع ماده (۴۶) تعدد اعتباری (معنوی) جرم است و مربوط به حالتی است که فعل واحد دارای عناوین متعدد است که در چنین حالتی مجازات جرم اشد قابل اجراست. ماده (۴۷) قانون نیز ناظر به تعدد واقعی (مادی) جرم است که جرایم را به دو نوع مشابه و مختلف تقسیم نموده و در جرایم مشابه حکم به تعیین یک مجازات داده و تعدد جرم می‌تواند از علل تشدید مجازات باشد و در جرایم مختلف از سیستم جمع مجازات‌ها استفاده نموده است.

فصل سوم - مقایسه قانون جزای اردن و ایران

مبحث اول: تکرار جرم

همچنان‌که ملاحظه شد، قواعد تکرار جرم در قانون جزای اردن شباهت زیادی به قانون مجازات عمومی دارد. این شباهت از جهات زیر است:

- ۱- تعیین میزان تشدید مجازات؛
- ۲- تکلیف قاضی به تشدید مجازات؛
- ۳- توجه به جهات سقوط دعوی از جمله شمول مرور زمان و اعاده حیثیت؛
- ۴- تعیین تکلیف نسبت به جرایم مشابه.

در واقع، قانون جزای اردن راه صحیح تری را در پیش گرفته است؛ زیرا تعیین سقفی برای تشدید مجازات این ابهام را که آیا قاضی می تواند برای تکرار کننده جرم بیش از حداکثر مجازات مندرج در قانون را تعیین نماید، رفع نموده است. اما در قانون مجازات اسلامی علاوه بر اینکه قاضی مکلف به تشدید مجازات نیست و کلمه "می تواند" در ماده (۴۸) گویای این مطلب است. از سوی دیگر، با توجه به اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها، حق تعیین مجازاتی بیش از حداکثر مجازات جرم جدید که در قانون درج شده است را ندارد. در واقع باید گفت، تکرار جرم در قانون ایران موجب تشدید مجازات نیست؛ زیرا تعیین حداکثر مجازات مندرج در قانون برای عمل مجرمانه در اختیار قاضی است و قاضی نیازی به تصریح به علت تشدید مجازات برای تعیین حداکثر مجازات قانونی ندارد.

نقص دیگر قانون مجازات اسلامی، در عدم توجه به حالتی است که مجازات جرم سابق در حال اجراست یا به جهاتی سقوط کرده است. از آنجا که محکومیت قطعی حاصل شده تثبیت کننده وصف مجرمانه فرد است، بنابراین در مواردی که فرد در حال تحمل مجازات است و به جهاتی مثلاً در حال مرخصی از زندان یا در زندان مرتکب جرم جدیدی می شود نیز حالت خطرناک وی محرز بوده و تشدید مجازات ضروری است. بالاخره باید گفت، قانونگذار اردن در تعیین جرایم مشابه در قانون، از قانونگذار ایران پیشی گرفته است، و بهتر بوده مقنن ایران در این زمینه تعیین تکلیف می کرد.

مبحث دوم: تعدد جرم

در بحث تعدد جرم، قانون مجازات عمومی در ماده (۳۲) اصلاحی مصوب ۱۳۵۲ بسیار کامل به موارد تعدد جرم پرداخته بود. در تفاوت قانون فعلی ایران و قانون جزای اردن باید گفت، قانون مجازات اسلامی در ماده (۴۶) به یکی از صور تعدد اعتباری (فعل و احوال) عناوین مجرمانه متعدد) توجه نموده است؛ اما قانون جزای اردن تفکیکی در تعدد جرم از نظر تعدد واقعی و تعدد اعتباری

قائل نشده و در واقع، باید گفت قانون جزای اردن تعدد اعتباری جرم را مورد پذیرش قرار نداده است و تشدید مجازات به لحاظ تعدد جرم را صرفاً منوط به واقعی بودن تعدد نموده است.

تفاوت دیگر، در تفکیک بین جرایم مشابه و غیر مشابه در قانون جزای ایران است. طبق ماده (۴۷) قانون مجازات اسلامی، چنانچه جرایم مشابه باشند مجازات واحد اعمال می گردد و تعدد جرم می تواند از جهات تشدید مجازات باشد و در جرایم مختلف جمع مجازاتها را خواهیم داشت. قانون جزای اردن بدون توجه به شباهت یا عدم شباهت جرایم ارتكابی از سوی یک شخص، به تشدید مجازات جرم اشد تا ۱/۵ برابر حداکثر مجازات تعیین شده در قانون حکم داده است. در مقایسه این دو رویه باید گفت، اگرچه تفکیک بین تعدد جرایم از نوع مشابه و مختلف صحیح است، اما مقنن ایران در این تفکیک راه را به خطا رفته است. توضیح اینکه: حالت خطرناک کسی که به جرایم مشابه دست می زند از جهت عادت به ارتکاب یک جرم و حرفه ای شدن، بسیار شدیدتر از کسی است که دست به ارتکاب جرایم از نوع مختلف می زند.

بنابراین، چنانچه تعدد جرم از جهات تشدید مجازات باشد، مجازات مجرم حرفه ای باید شدیدتر باشد.

در مقایسه قانون جزای اردن و قانون فعلی ایران باید گفت، تشدید مجازات به بیش از حداکثر مجازات قانونی امری منطقی است و مقنن اردن همانند قانونگذار قبیل از انقلاب اسلامی، میزان تشدید مجازات به بیش از حداکثر جرم (تایک برابر و نیم حداکثر مجازات) را میسر نموده است. اما قانون مجازات اسلامی اگرچه از تشدید مجازات صحبت به میان آورده اما امکان تشدید را تا سقف حداکثر مجازات معین در قانون محدود نموده است. با توجه به اینکه تعیین حداکثر مجازات در جرایم واحد نیز امکان پذیر است، پس نمی توان نام تشدید را بر آن نهاد.

همچنین تکلیف قاضی به تشدید مجازات مرتکب جرایم متعدد توسط قانونگذار اردن از اعمال سلیقه های متفاوت جلوگیری کرده است؛ اما لفظ "می تواند" در قانون مجازات اسلامی در تعدد اعتباری جرم (ماده ۴۶) موجب سلیقه ای شدن تعیین مجازات می گردد.

در پایان باید گفت، مشکل دیگری که در باب تعدد و تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی خودنمایی می کند، عدم طبقه بندی مجازاتها از نظر شدت و ضعف است.

همچنان که ذکر شد، قانون جزای اردن، مجازاتها را از جهت اهمیت به سه نوع جنایت، جنحه و تکذیری تقسیم نموده است. بنابراین، بی هیچ شک مجازات جنحه ای از مجازات جنایی شدیدتر است؛ اما با توجه به اینکه قانون مجازات اسلامی، مجازاتها را به پنج نوع حد، قصاص، دیه، تعزیر و بازدارنده تقسیم نموده و این مجازاتها در عرض هم قرار گرفته در خصوص شدت و ضعف آنها تعیین تکلیف نشده است؛ باید گفت در بسیاری از موارد در تعیین مجازات اشد اختلاف نظر پیش می آید؛ به عنوان مثال اینکه آیا شلاق شدیدتر است یا حبس یا جزای نقدی جای سؤال دارد و نیازمند تعیین تکلیف از طریق وضع قانون است.

مجازات جرم جدید تا دو برابر حداکثر مجازات اصلی قابل تشدید است؛ اما این تشدید نمی تواند از بیست سال حبس تجاوز کند. ضمناً تشدید می تواند با همراه کردن مجازات حبس با اعمال شاقه باشد